

Набыткі і здабыткі

27 — 29 мая ў Мінску прайшоў VI Міжнародны кангрэс беларусістаў, у якім удзельнічалі навукоўцы з Беларусі, а таксама з адзінаццаці замежных краін.

Першы міжнародны кангрэс беларусістаў адбыўся ў маі 1991 года. У гэтым годзе і было створана грамадскае аб'яднанне «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў», ганаровым старшынёй якой з'яўляецца доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. Кангрэсы праводзяцца раз на чатыры-пяць гадоў.

Даследчыкі беларускай мовы і культуры ёсць не толькі ў суседніх дзяржавах, але і ў Аўстрыі, Венгрыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Канадзе, Літве, Малдове, Японіі. Па словах старшыні МАБа — прафесара гістарычных навук Міхаіла Касцюка, «намаганнямі замежных калег вывучаюцца і прапагандуюцца духоўныя традыцыі беларускага народа, што спрыяе павышэнню аўтарытэту беларускай дзяржавы ў бліжнім і далёкім замежжы». Дарэчы, падчас кангрэса быў абраны новы старшыня грамадскага аб'яднання. Узначаліў МАБ кандыдат культуралогіі Алесь Суша.

Фота Капіюст Дробіца

Набыткі і здабыткі

Гун-Брыт Колер (у цэнтры) з удзельнікамі кангрэса.

Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.

Мерапрыемствы кангрэса мелі розны фармат: тэматычны блок, «круглы стол», прэзентацыя новага выдання. Удзельнікамі тэматычных блокаў былі навукоўцы, якія працуюць у адным напрамку. Акрамя мадэратара і выступоўцаў, у працы тэматычнага блока ўдзельнічаў дыскусант, які напярэдадні кангрэса знаёміўся са зместам дакладаў, а ў час пасяджэння выказваўся па праблеме і распачынаў супольную дыскусію.

Да 500-годдзя беларускага і ўсходнеславянскага друку было прымеркавана некалькі «круглых сталоў» і прэзентацыя «Скарніняна: новыя публікацыі». Для ўдзельнікаў кангрэса было прадстаўлена «Поўнае факсімільнае выданне кніжнай спадчыны Францыска Скарыны», альбом-каталог «Кніжная спадчына Беларусі», а таксама кніга «Францыск Скарына на мовах народаў свету», якая пабачыла свет у Выдавецкім доме «Звязда». Дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі Сяргей Важнік падкрэсліў значнасць тэматычнага блока, прысвечанага выкладанню беларускай мовы як замежнай.

«У Беларускім дзяржаўным універсітэце ёсць досвед выкладання замежным студэнтам: створаны ўмовы для прадуктыўнай працы. Праводзяцца міжнародныя летнія школы беларускай мовы, але ў апошнія гады — нерэгулярна. Прапануем аднавіць традыцыю з улікам цікавасці, якая ёсць у свеце да нашай мовы і культуры», — зазначыў С. Важнік у прывітальным слове.

Падчас першага пленарнага пасяджэння было агучана тры даклады. Першым была прадстаўлена праца Гун-Брыт Колер і Паўла Навуменкі «Новыя тэарэтычныя падыходы да літаратурнай гістарыяграфіі. На матэрыяле беларускай літаратуры 1920 — 1930 гадоў». Два наступныя даклады датычылі гісторыі беларускай мовы. Спецыяліст з Венгрыі Андрэш Золтан распавёў пра ўзаемадзеянне дзвюх «рускіх» канцылярскіх моў у XV — XVI ст. і прывёў факты ўзаемаўплыву моў у мінулым. У выніку вывучэння тэкстаў адпаведнага перыяду даследчык прыйшоў да высновы, што слова *даход* наўрад ці існавала ў праславянскім слоўніку і, найверагодна, трапіла ў рускую мову са старабеларускай.

Сяргей Кавалёў, прафесар Люблінскага ўніверсітэта імя Марыі Кюры-Складоўскай:

— У студэнцкія гады мяне зацікавілі кнігі брытанскага філолага-славіста Арнольда Макміліна, бо, незалежна ад канона, які тады існаваў, ён мог дазволіць сабе ўласную іерархію. Мог напісаць, напрыклад, што гэта п'еса Макаёнка няўдалая і чаму няўдалая. Хаця Макаёнка — класік! Для нас гэта быў шок. І калі я прыехаў працаваць у Польшчу, мяне здзівіла, што не трэба зацвярджаць планы альбо экзаменацыйныя білеты. Я сам магу выбіраць, што выкладаць студэнтам.

Цікава, але пісьменнікам часта не падабалася, як пра іх пішуць у акадэмічных гісторыях. Пазней я зразумеў, чаму: ім не падабалася стандартызаваная, імкненне зрабіць з жыцця і творчасці простую схему: нешта абрэзаць, дадаць колер, лініі. Альтэрнатыўная гісторыя — спроба знайсці новую перспектыву. І мне, безумоўна, цікава, што ў выніку атрымаецца.

Даклад Сяргея Запрудскага быў прысвечаны беларускай літаратурнай мове 1920-х гг. Даследчык раскажаў аб практыцы рэдагавання мастацкіх твораў у 1920-я гады і прывёў прыклады «неверагодных, фантастычных з сэннішняга пункту гледжання правак». С. Запрудскі звярнуў увагу на стылістычныя нормы 1920-х гг. Абсалютна нармальным было ўжыванне слоў *аслабніць* («вызваліць») ці *датыркацца* («дакранацца»), а словы *скора* і *борзда* былі больш пашыранымі, чым нарматыўнае сэння *хутка*. У тэкстах, разлічаных на

масавага чытача, запазычаныя словы перадаваліся адпаведна вымаўленню (*маналёг*), тым часам як у элітарных выданнях выкарыстоўвалася напісанне *монолог*. Мовазнаўца падкрэсліў, што пры ўсёй важнасці і актуальнасці для нашай культуры 1920-х гадоў пры аналізе тэкстаў пажадана адрозніваць сучаснасць і гісторыю мовы. Па сведчаннях спецыялістаў, мова 1920-х гадоў — гэта, несумненна, гісторыя.

Нямала цікавых дакладаў было прадстаўлена падчас «круглых сталоў» і тэматычных блокаў, прысвечаных самым розным праблемам («Рэлігійны складнік тэаснасі беларусаў», «Праблема атрыбуцыі беларускае літаратуры XIX ст.», «Моўная сітуацыя ў Вялікім Княстве Літоўскім» і інш.). Па выніках кангрэса будзе выдадзены навуковы зборнік у некалькіх частках, які падсумуе здабыткі айчынных і замежных беларусістаў.

Даклад прафесара Альдэнбургскага ўніверсітэта Гун-Брыт Колер і дацэнта філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта Паўла Навуменкі стаўся навуковым абгрунтаваным падрыхтоўкі новай, аўтарскай «Гісторыі беларускай літаратуры». Як зазначыў Павел Іванавіч, «кожны перыяд будзе разглядацца ў адпаведнасці з арэальным і сутнасным напаўненнем культурна-гістарычнай прасторы. Мы звернем увагу на

Ірына Багдановіч, дацэнт кафедры гісторыі літаратуры ФіЛФака БДУ:

— Стварэнне гісторыі літаратуры нагадвае мне будаванне шафы, якая можа мець розныя памеры, форму, аздабленне, шмат маленькіх палічак альбо мноства вялікіх з нейкімі патаемнымі сховамі — усё залежыць ад умельства майстра і стылю, які пануе ў гэты час. Такое метафарычнае апісанне прыйшло на думку, калі я знаёмілася з сэннішнімі дакладамі. Гісторыя літаратуры — гэта вобраз літаратуры (перыяду ці каскада перыядаў), які склаўся ў даследчыкаў пад уплывам пэўных фактараў. Іх можа быць цэлы шэраг, але я вылучу густ, выхаванне, досвед — у самым шырокім сэнсе. Гэтыя фактары фарміруюць погляд даследчыка і так ці інакш адбіваюцца на яго працы.

красамоўнай цытатай і падышлі да заканамернага пытання: як замяніць нарматыўны канон класічных аўтараў і твораў на сэннішні, больш шырокі, падыход да літаратуры?

На думку дакладчыкаў, варыянтаў нямае. Напрыклад, можна звярнуцца да плюралістычнай мадэлі: вылучыць літаратурныя цэнтры, супаставіць розныя мадэлі развіцця і вызначыць, з чаго «складаецца» сусветная літаратура. На месцы адной мадэлі нацыянальнай літаратуры можна адначасова прапанаваць некалькі: гісторыя жанраў, гісторыя аўтараў і інстытуцый, гісторыя праблем, гісторыя прыёмаў... Можна разглядаць асобныя гістарычныя падзеі.

Для распрацоўкі ўласнай гісторыі даследчыкі вылучылі наступныя перадумовы.

Па-першае, надаць перавагу фактату прасторы над фактарам нацыянальнасці альбо мовы.

Па-другое, трымацца катэгарычна адкрытага паняцця літаратуры, адкуль паўстае праблема, што ў дадзены час у дадзенай прасторы лічыцца літаратурай, якую функцыю яна мае, якімі механізмамі выяўляе сваю вартасць.

Па-трэцяе, арыентавацца на плюралістычную мадэль, якая камбінуе мадэль гісторыі прасторы і мадэль храналагічна-інстытуцыйнальнай гісторыі. Пры гэтым неабходна ўлічваць гістарычны і сацыяльна-гістарычны кантэкст літаратуры, яго сувязь і ўзаемадзеянне з іншымі рэлевантнымі кантэкстамі.

«Абраная мадэль дазваляе інакш канцэптуалізаваць гісторыю беларускай літаратуры, пераадолець абмежаванасць традыцыйнай мадэлі, дазваляе выйсці да тэарэтычных і практычных актуальных праблем літаратуразнаўчага дыскурсу. Гэта будзе нетрадыцыйна, карысна і цікава!» — падагульніла Гун-Брыт Колер.

Мэта даследчыкаў — стварэнне двухмоўнага беларуска-нямецкага падручніка з паралельнымі тэкстамі. Суаўтарамі кнігі стануць Сяргей Гаранін, Лія Кісялёва, Аксана Бязлепкіна, якія ўзялі ўдзел у пасяджэнні тэматычнага блока «Беларуская літаратурная гісторыя сёння. Праблемы і перспектывы». Да абмеркавання далучыліся і іншыя ўдзельнікі кангрэса.

Алеся ЛАПЦКАЯ

Сяргей Гаранін, намеснік дырэктара інстытута мовазнаўства Нацыянальнай акадэміі навук:

— Доўгі час у беларускім літаратуразнаўстве існавала «адзіна правільная» матэрыялістычная, марксісцкая метадалогія. Навуковым лічылася толькі тое, што адпавядае гэтай метадалогіі. І акадэмічная «Гісторыя беларускай літаратуры» задавала даследчыкам пэўны калідор. Пісаць дазвалялася пра розных аўтараў, але ставіцца да іх можна было толькі агульнапрынятым чынам. Цяпер гэты калідор не існуе, бо ён ужо немагчымы.

Калі мы паглядзім на будынак Нацыянальнай акадэміі навук, то заўважым, што ён спраектаваны па цэнтрэцкім прынцыпе: цэнтр — гэта паўкруг з вялікай залай пасяджэнняў, дзе гарыць святло навукі. Святло рассяіваецца праз калоны, пад калонамі выстройваюцца акадэмікі, дактары, дацэнты, кандыдаты навук, студэнты,

а далей і іншыя... Цяпер адзіная метадалогія зруйнаваная, з'явілася сто ліхтароў.

Гісторык літаратуры адлюстроўвае тое, што было, але ў значнай ступені стварае гісторыю сам, пераносіць у мінулае ўяўленні свайго часу. Сёння мы не можам паглядзець на даўнія падзеі вачыма тагачаснага чалавека, дакладна сцвярджаць, як ён успрымаў тыя ці іншыя рэаліі, як чытаў літаратурны твор. Калі браць старажытную гісторыю, то катэгорыі, з якімі мы сёння хацелі б падысці да прыгожага пісьменства, на гэтым матэрыяле не спрацоўваюць. Напрыклад, чужая літаратура вызначалася не паводле мовы ці паходжання, а па веравызнанні. Праваслаўныя творы свае для кожнага праваслаўнага верніка! Каб рэалізаваць канкрэтна-гістарычны падыход да літаратуры, трэба адкінуць стэрэатыпы мыслення. Выкарыстанне розных метадалогій дазваляе абысціся без непатрэбных нацяжак.